

כלשהו, ויודע בעצמו שכשישהה באותו מקום יעבור על איסורי תורה מרצונו החפשי, כגון שיתאוה ויאכל שם דברים האסורים שאין באכילתם משום פיקוח נפש — אין לו התר להכנס לאותו מקום, אף שמסוכן הוא. כיון שאיסורים כאלו שנגרמים על ידי תאוותו לא הותרו, כאמור. [מה שאין כן האוכל מאכל אסור משום פיקוח נפש, אף שערב לחכו ונהנה בו, לא תאוותו היא שגרמה לו לאכול אלא דחיית התורה, ע"ש]. ושמא אין דבר זה מעשי כל עיקר, מאחר ואין ודאות מוחלטת ביחס לעתיד, ואין לו ליהרג עתה משום מעשיו שלעתיד.

(ע' אור-שמח (מאכלות אסורות יד, ד), שחולה שיש בו סכנה שנצרך לאכול מאכל אסור, מותר לו להתכוין להנות ממנו ולאכול מתובל ושמן. ויש לחלק בין זה שאכילתו נחשבת מצוה, לשאר אדם שאנסוהו לעבור עבירה, שיתכן ואסור לו להרבות בהנאה. כן כתב הגר"י זילברשטיין שליט"א, (נדפס בקובץ 'דמות הכסא' עמ' קפ). ואולם באגרות משה (יו"ד ח"ב נט ובאה"ע ח"א קעו) משמע שאינו סובר לחלק בין חולה לאונס אחר, בכל אופן אסור להתכוין בכוונה תחילה ליהנות מן האיסור, ומשמע שתולה זאת במחלוקת אביי ורבא בפ"ב דפסחים. וי"ל).

ובקובץ הערות (מט) לגאון ר' אלחנן וסרמן, כתב על פי חקירת האחרונים שהאנוס על הדבר, אם גם עושהו מרצונו, יש מקום לומר שמצדדים אנו את מחשבתו הרעה עם מעשה האיסור ונידון כמזיד. וקים להו לחז"ל, שאי אפשר לו בבעילה אלא כשגם לולא האיום היה חפץ בה, ואם כן, אף שהוא גם אנוס עליה, הרי גם חפץ בה. עיין שם שהאריך בדבר.

[וכתב לתמוה לפי זה על קושית הראשונים בענין 'ידיעה ובחירה', שהרי אין לפרש שהקושיא היא איך תתאפשר ידיעה במקום בחירה — כי גם בחירת האדם גופא ידועה, וכל השאלה היא כיצד תתכן בחירה חפשית, הלא אינו יכול לבחור בניגוד לידיעת ה', אך לפי הדברים דלעיל לא קשה מידי, שאמנם גם מוכרח הוא על הדבר, מכל מקום הרי גם בחר בו מרצונו, ואונס ורצון — נידון כרצון. (וע' גם באג"ק ליובאביטש ח"ג תלט, שהרחיב בכע"ז)].

אמנם, לפי הפרוש הראשון בדברי הרמב"ם, אין כל מקור לכל היסודות הללו, ואף הבא על הערוה כתוצאה מאונס מיתה, אף על פי שעשה שלא כדין — לא נהרג, שנחשב כאנוס. וכך גם היא שיטת הריטב"א ועוד ראשונים להדיא.

(נראה לכאורה שאף הריטב"א אינו חולק שאם הדביקוהו על הערוה בעל כרחו ואינו יכול להניצל עצמו במיתה, אז אפילו נתקשה הרי זה אונס ממש, וכמו שכתב מהרש"ל (יש"ש ג) שודאי אין לך אונס גדול מזה. וכן נקט השפת-אמת (פסחים כה) בפירוש דברי התוס'. [ונפקא מינה שפטור מתשובה אלא משום חסידות יעשה תשובת המשקל]. אלא שאם נתקשה מרצונו או שהוסף כח בביאה אחר שנתקשה מאליו — הרי זה כמזיד. ולפי זה אין כאן מחלוקת בין הריטב"א לתוס'. ואולם מפשטות דברי המגיד-משנה (איס"ב א, ט) משמע לכאורה שלפי דעה אחת באופן זה אינו נחשב כאנוס).

דף נד

'נפל מן הגג ונתקע...' — מאמר זה משום דרוש וקבל שכר הוא. (ים של שלמה)

'נפל מן הגג ונתקע חייב בארבעה דברים' — דוקא ברוח מצויה, שהוא כעין מזיד, אבל נפל ברוח שאינה מצויה אינו חייב אלא בנזק ולא בארבעה דברים, כמבואר בספ"ב דב"ק (רעק"א, ותמה על רש"י שהביא דרשת 'פצע תחת פצע' לחייב אף באונס. וע' בישוב דברי רש"י בספר משאת המלך).

ז'לקחה — שלא כדרכה — אף על פי שבכל מקום הוקשה ביאה שלא-כדרכה לכדרכה, הוצרך כאן לימוד מיוחד, שלא תאמר עיקר ביאה ביבמה לקיום זרע הוא, ושלא כדרכה אינו שייך בקיום זרע. (רמב"ן ורשב"א בשם התוס', ועוד). ויש אומרים שהוצרך להעראה שלא כדרכה. (מובא ברמב"ן ובמאירי. והרמב"ן הקשה שאין צורך בלימוד על כך).

'דאמר קרא יבמה יבא עליה עד דמכוין לה לשם ביאה' — אינו דורש מעליה, שהרי אין צריך שיתכוין ליבמה, ואפילו נתכוין להטיח בבהמה קנה, אלא דרש מיבמה יבא — שיתכוין לשם ביאה. ואילו עליה נצרך לדרשה שבראש המסכת. (תורא"ש)

'הכא במאי עסקינן במתנמנמ, היכי דמי...' — שיש לו כוונת ביאה. (ריא"ז)

'נים ולא נים תיר ולא תיר' — יש מפרשים שהן שתי דרגות בנמנום, אחד קרוב לשינה אלא שאינו ישן ממש ואחד קרוב לעירות. ויש מפרשים 'נים ולא נים' בתחילת השינה, 'תיר ולא תיר' — בתחילת היקיצה. (עתוס' תענית יב: ד"ה נים)

'להטיח בבהמה והטיח ביבמה קנה דהא קמכוין לשם ביאה בעולם' — אף על פי שאין זנות לבהמה כגון לענין שאין האשה נאסרת על בעלה בביאת בהמה, וגם אינה נפסלת לכהונה, אפילו הכי נחשבת 'ביאה' שהרי הורגים עליה. (רי"ד)

'יתית מנדה ואחות אב ואחות אם, מה להנך שכן איסור הבא מאליו' — הרשב"א הקשה הלא גם באחות אב אתה מוצא שאינו בא מאליו אלא על ידי פעולה מכוונת, כגון שאבי אביו נשא אשה והוליד בת לאחר שכבר נולד זה, שהאיסור בא לו על ידי נישואי האב ולא מאליו. [משום כך כתב שאין לגרוס כן בגמרא, ואף נדה אינה בכלל איסור הבא מאליו, שאינה אסורה מתחילת ברייתה]. ואין זה מוכרח, שעיקר החומר הוא שלא בא האיסור על ידי קדושין אלא איסור של קורבה הוא, והכי נמי אחות אביו אינו איסור שעל ידי קדושין כאשת אב אלא איסור מחמת עצמו. (קרבן אורה)

(ע"ב) 'ערות אחות אביך לא תגלה בין מן האב בין מן האם. ערות אחות אמך לא תגלה בין מן האב בין מן האם' — במשך־חכמה (קדושים כ, ט) מפרש הלימוד בדרך זו: בפרשת אחרי-מות נאמר איסור אחות אב ואחות אם בלאוין נפרדים, ואילו בקדושים הם כלולים כאחד: וערות אחות אמך ואחות אביך לא תגלה — להורות על אשה שהיא גם אחות אביו וגם אחות עמו, וזה אין שייך בהתר אלא באחות האם או אחות האב מן האם בלבד, [כגון ראובן היו לו בנים מאשה פלונית, וללאה היו בנות מאיש פלוני, ונשא ראובן את לאה והולידו בנים, ונשאו בני ראובן את בנות לאה והולידו בנים — לאלו הבנים יש דודים שהם גם אחי אביהם וגם אחי אמם]. והרי שמענו ממילא איסור אחות-אב או אחות-אם מן האם בלבד.

(מדבריו מבואר שעיקר הדרשה מהכתוב בקדושים ולא באחרי-מות. וכן משמע בתשובת הרשב"א (ח"א כז). ולפי זה כשאמרו בגמרא 'ת"ל ערות אחות אביך לא תגלה... ערות אחות אמך לא תגלה' לא נקטו לשון הפסוק אלא קטעוהו וחלקוהו, וכן דרך הגמרא בהרבה מקומות).

'למה לי למכתבא באחות אב למה לי למכתבא באחות אם? אמר רבי אבהו צריכי...' — בשאר מקומות אין דרך הגמרא להצריך אב ואם, [כגון בכיבוד אב ואם ומוראם וקללתם והכאתם. ואף לענין ערוה, הרי לא דייקו כן במקרא הראשון שבפרשת אחרי-מות] — אלא כאן שונה, כיון שהמקרא הזה מיותר כולו לדרשה, לכך דייקו להצריך אב ואם. (עפ"י שו"ת הרשב"א ח"א כז)